

„A könyvtár a találkozások háza!”

Német nemzetiségi könyvtárosok továbbképzése,
Szekszárd, 2001. szeptember 27.

A címben szereplő, rokonszenves mondat Klaus Manfred Reiff távozó követségi tanácsos búcsúbeszédén hangzott el néhány évvel ezelőtt, itt Szekszárdon. Hogy a „találkozás” nemcsak hasonló foglalkozású személyek összejövetelét jelenti, hanem „távolabbi érdekek és vélemények szervezett ütköztetését is” – ezt a szekszárdiak nagyon jól tudják, hiszen évek óta megrendezik nemzetiségi könyvtáraik esedékes továbbképzését. Ez az esemény aligha sorolható a hagyományos rendezvényműfajok közé: politikai vitaműsornak ugyanúgy nevezhetnénk, mint baráti ke-rekasztal-beszélgetésnek, szakmai ötletbörzének vagy kisebbségi problémalettár-nak. A kulturált légkörű, ám időnként felizzó szellemi pengeváltás, a szakmai fel-adatrészletezés, a lelkes-józan tervépítés azonban azt bizonyítja, a könyvtár egyszerre lehet tárgya és helyszíne a különböző vélemények és álláspontok találkozásának.

Báthory Jánosnak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének jelenléte arra utalt, hogy a rendezvény szervezői (Elekes Eduárdné és „csapata”, az Illyés Gyula Megyei Könyvtár munkatársai) a lehető legszélesebb összefüggésrendszer-ben kívánták a nemzetiségi könyvtárügyet bemutatni. Az NEKH elnöke emlékez-te az annak idején (1993-ban) közösen kimunkált és nagy többséggel elfogadott, majd hamarosan bírálni kezdett magyarországi kisebbségi törvénynek arra a sajá-tosságára, hogy a hazai nemzetiségi jogi keretek szélesebbek, mint a valóban műkö-dő jogi rendszer. A törvény adta lehetőségeket a nemzetiségek sem országos, sem helyi szinten nem használják ki eléggé, az egyéni kezdeményezés helyett (még min-dig) gyakran központi utasítást (javaslatot, támogatást) várnak. Figyelmeztetett to-vábbá az elnök a törvény értelmezésére is, miszerint az asszimilációt megállítani vagy visszafordítani az államnak nincs joga, ehelyett olyan jogi kereteket kell te-remtenie, amelyben a nemzetiség (vagy a nemzetiségi „elit”) képes az asszimilációt befolyásolni. Arra is felhívta a figyelmet, hogy nem célszerű külön nemzetiségi intézményrendszert működtetni (amire egyes nemzetiségek több ízben és több terü-leten is tettek-tesznek kísérletet), hanem olyan általános intézményrendszert, ame-lyen belül érvényesül a nemzetiségi szempont is.

Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke legalább annyi ponton talált kiegészítendő- vagy ellentmondandóval, mint amennyi-ben egyetértett az előtte szólóval. A németiség kulturális autonómiája lendületesen fejlődik – hangoztatta –, a kisebbségi törvény azonban időnként és helyenként a fejlődés gátjának mutatkozik. Az anyanyelv a németek számára a német irodalmi nyelvet és a Dunántúlon használt, évszázadok alatt kialakult sváb dialektust egy-aránt jelenti, még ha mutatkozik is bizonyos különbség az egyes használói rétegek között. Bizakodóan szölt Heinek Ottó a folyamatos anyaországi anyagi, tárgyi és

szellemi támogatásról, amely számos kiadvány megjelenéséhez járult hozzá már eddig is, több kulturális együttes működését segítette elő, a nemzetközi kapcsolatteremtés egyre újabb formáit teremti meg (nemcsak a hagyományos testvérvárosi együttműködést).

A Tolna megyei német nemzetiség az elmúlt évszázadok során számos településen alkotott „többséget”, az etnikai összetételt azonban az elmúlt évszázad eseményei gyakran erőszakkal át- meg átszabták. A helyi többségi és kisebbségi önkormányzatok együttműködése néhol egybeesik, néhol feszültség érezhető működésük között. A megye kisebbségi vezetői (közül egyesek) bizalmatlanul tekintenek arra a készülő törvénytervezetre, amely az idegen nyelvű feliratokat, reklámokat és plakátokat magyar fordítással, illetve szövegvaltozáttal is ellátná.

Schuth János, a Neue Zeitung főszerkesztője a könyvtár és a média kapcsolatát elemezte. E két terület kapcsolatára ritkán fordít figyelmet mind a nemzetiségi tájékoztatás, mind a művelődéspolitikai.

A magyarországi nemzetiségek könyvkiadása 1990 után (de különösen 1993 után) lendületet vett mind a tizenhárom kisebbségnél. Közel tíz év után már kirajzolódnak a fejlődés általános tendenciái és az egyes nemzetiségek speciális, a hagyományokra épülő sajátosságai. A nagy lélekszámú nemzetiségek (németek, románok, szlovákok, horvátok) többnyire zökkenőmentesen léptek új szellemi, kulturális pályára, a kisebb lélekszámúak néha nehezen képesek önazonosságukat többoldalú alkotói-kiadói tevékenységben megmutatni. A német könyvkiadás az anyanyelvű érdeklődés mellett a magyar olvasóközönséggel is számol, ezért könyveinek viszonylag nagy százaléka magyar nyelven jelenik meg (kb. 40% a magyar és kb. 60% a német nyelvű művek aránya). A német könyveknek mintegy a fele Budapesten jelenik meg, a vidéki települések közül Szekszárd, Pécs, illetve Sopron, Salgótarján számít német nemzetiségi „fellegráknak”.

Folyamatos igény mutatkozik a helytörténeti kiadványokra: az elmúlt évtizedben a német nemzetiségi kiadványok közel egyharmada a németek által is lakott települések és lakosaik történetével foglalkozik, beleértve a vallás- és egyháztörténetet, az iskola- és intézménytörténetet. Nincs az országnak olyan, németek lakta területe, ahol több helytörténeti kötet ne jelent volna meg, ez a folyamat egy évtizede változatlan lendülettel tart.

Változatlanul nem ért véget a németek munkatáborba hurcolásával, illetve kitelepítésével foglalkozó kiadványok megjelentetése, némelykor a személyes visszaemlékezés hitelességével, némelykor az történelmi igazságtétel összefoglaló szándékával. A korábban összegyűjtött és megjelentetett néprajzi gyűjtemények (népmese-, népdal- és népzeneekincs) egyre újabb és mind teljesebb kiadásokat érnek meg, az új nemzedékek változatlan érdeklődéssel keresik és őrzik meg országuk, lakóközetük és nemzetiségük nyelvi és mentalitástörténeti hagyományait.

Figyelemreméltó az a kapcsolat, amelyet a magyarországi német szellemi műhelyek a külföldi kiadókkal, kutatóintézetekkel és egyetemekkel alakítottak ki, ez az együttműködés számos új (egy- illetve kétnyelvű) monográfia, tanulmánykötet vagy konferencia anyag megjelentetését segíti elő.

A szépirodalom egyidejűleg vállalja fel a szubjektív vallomást, a szórakoztatás igényének a kielégítését és az emlékkörzést. A magyarországi német-sváb azonosság számos olyan nyelvi, lírai, de társadalmi emléket, történelmi és erkölcsi tapasztalatot őrzött meg és ad közre folyamatosan, amely feltétlenül érdeklődésre tarthat

számot a hazai és az anyaországi németek körében, a magyar irodalom olvasói között, sőt a Kárpát-medence, de akár egész Közép- és Kelet-Európa felelősen gondolkodó írástudóinak olvasmányai közt is.

Juhász Jenő, az Országos Idegennyelvű Könyvtár főigazgatója évtizedek bibliográfiai és tájékoztató munkáját ismertette. Az OIK (illetve jogelődje, az Állami Gorkij Könyvtár) korábban külön kötetben mutatta be a hazai nemzetiségek társadalmi-szellemi életét, majd az 1990-es évek elejétől kezdve egységes szempontok (feldolgozó- és keresőrendszer) szerint tájékoztat a nemzetiségi sajtóról, illetve a hazai és a külföldi sajtó nemzetiségi vonatkozású írásairól. Az OIK ugyanakkor a külföldi irodalom mellett a hazai nemzetiségi irodalomnak, sőt a nemzetiségekhez kapcsolható tudományágaknak is gyűjtőhelye kíván lenni (nemzetiségi statisztika, néprajz, nyelvészet).

Elekes Eduárdné, az Illyés Gyula Megyei Könyvtár igazgatója azt a sajátos fejlesztő és koordináló munkát ismertette, amit a kisebbségi könyvtárak ellátórendszerének megteremtése és működtetése jelent. A megyei könyvtári és báziskönyvtári hálózat megteremtése és folyamatos fejlesztése jelenti kétségkívül az alapot a nemzetiségi könyvtárak megteremtéséhez, de korszerű és igazi választékot általában csak az élő kapcsolat jelenthet az anyaország irodalmával, könyvkiadásával. Ennek a kapcsolatnak az erősítését szolgálja a Goethe Intézet évtizedes, folyamatos részvétele a könyvtárak gyarapításában, alkotók és együttesek vendégül látásában, a kapcsolatteremtés megkönnyítésében.

A nemzetiségek szellemi-kulturális tevékenységének sajátos területe az olvasótáborok létesítése, működtetése és ellátása vonzó programokkal. Németh Judit, az IGYMK munkatársa több évtizedes munka összefoglalását adta, amely elsősorban a Tolna megyei Váralján immár legendás történelmet megélt olvasótáborok életéről szól, de betekintést adott több dunántúli nemzetiségi ifjúsági tábor szervezésének tanulságaiba és eredményeibe is. A táborok programjai nemcsak vonzó elfoglaltságot jelentenek a fiatalok számára, hanem egyúttal a nemzetiségi önanazonosságnak is tudatos és többrétegű műhelyeivé teszik azokat.

A nemzetiségi könyvtárügy – ezúttal is tapasztalhatták a továbbképzés résztvevői – számtalan szállal kapcsolódik a magyarországi magyar és német nemzetiségi politikai és kulturális közélethez, de még a többi nemzetiség közérzetéhez, tapasztalataihoz és eredményeihez is. A jogi keretek megteremtése ugyanúgy részét képezi az eredményes nemzetiségi lét megteremtésének, mint a helyi kezdeményezés, mint a tartalmas kapcsolatkeresés az anyaországgal, mint a nyelv (sőt nyelvek) megóvása, átadása a mindenkorra következő nemzedéknek. Legfőképpen azonban az alkotók öntudatáról, felelősségéről szól ez a konferencia (is), akiknek a saját nemzetiségük nevében és logikája szerint kell tolmácsolniuk érzéseket, feladatokat és eredményeket, és ezt más nemzetiséghez tartozó alkotó nem végezhet el helyettük.

Szükség van tehát továbbra is minél szélesebb, minél gyakoribb és minél tartalmasabb találkozásokra, minél élénkebb eszmecserékre és gondolatébresztő vitákra. De ugyanolyan szükség van művekre, amelyeket nemzetiségiek és magyarok egyaránt a maguk értékeinek érezhetnek, és amelyekre büszkék lehetnek. Leginkább azonban könyvtárakra van szükség, ahol mód és lehetőség van a beszélgető feleket egy asztalhoz ültetni, két beszélgetés között pedig a könyveket kézbe venni.

Lukáts János